

Ш. Б. Давлатов, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Академії митної служби України

ПРИНЦИПИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

У статті проаналізовано поняття і види принципів призначення покарання, які впливають на призначення законного і справедливого покарання.

В статтє аналізуються понятіє і види принципів назначення наказания, которые влияют на назначение законного и справедливого наказания.

In this article the concept and features of appointment of punishment are analyzed as one of the forms of realization of criminal responsibility and as a specific stage of application of criminal rules.

Ключові слова. Призначення покарання, принципи права, принципи призначення покарання.

Вступ. Призначення покарання є важливою та відповідальною частиною діяльності суду щодо розгляду і вирішення кримінальних справ. Призначення законного і справедливого покарання певною мірою залежить від дотримання принципів призначення покарання. Тому велике значення має визначення поняття та видів принципів призначення покарання.

Постановка завдання. В юридичній літературі саме поняття принципів призначення покарання тлумачать по-різному. Свого часу Г. А. Крігер стверджував, що принципи призначення покарання знаходять своє втілення в загальних засадах призначення покарання, і виокремлення питання щодо принципів їх призначення призводить до непотрібного повторення одних і тих самих положень [1, 45]. Піддаючи цю позицію критиці, М. І. Бажанов зазначив, що принципи призначення покарання знаходять своє втілення не лише в загальних засадах призначення покарання, а й в інших положеннях КК. На його думку, принципи призначення покарання і загальні засади призначення покарання – це самостійні категорії кримінального права і їх не можна ототожнювати [2, 65].

Результати дослідження. Слід визнати, що більш прийнятна остання думка, і, як показує дослідження кримінально-правової літератури, вона знаходить усе більше прибічників серед науковців. Проте й дотепер немає єдності у визначенні поняття принципів призначення покарання та їх видів.

Насамперед спостерігаються суттєві розбіжності у визначенні методологічних основ формування принципів призначення кримінальних покарань. Так, С. А. Велієв під принципами призначення покарання розуміє об'єктивно обумовлені, основоположні ідеї, якими має керуватися суд у кожному конкретному випадку призначення покарання [3, 40].

Ми не можемо повністю погодитися з думкою С. А. Велієва, оскільки нам незрозуміло, в чому саме проявляється об'єктивна обумовленість принципів призначення покарань. Наприклад, М. А. Скрябін як самостійні принципи призначення покарання розглядає призначення покарань за кожний злочин окремо й остаточного єдиного покарання (основного та додаткового) за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків [4, 23].

© Ш. Б. Давлатов, 2011

Особливість призначення покарань за цими принципами проявляється не лише в правилах визначення остаточного покарання, а й в установленні максимальних меж санкцій, які не передбачені законодавчо закріпленою системою покарань. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 71 КК “При складанні покарань у вигляді позбавлення волі загальний строк покарання, остаточного призначеного за сукупністю вироків, не повинен перевищувати п'ятнадцяти років, а у випадку, якщо хоча б один із злочинів є особливо тяжким, загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років”.

Таким чином, за загальним правилом, відповідно до ч. 2 ст. 63 КК України, покарання у вигляді позбавлення волі призначається на строк від одного до п'ятнадцяти років. Отже, на законодавчому рівні встановлена верхня межа позбавлення волі – п'ятнадцять років. Водночас спеціальні правила, викладені ч. 2 ст. 71 КК, допускають можливість кардинального перевищення цієї межі. Таке посилення кримінально-правової репресії недоцільне, про що свідчить практика правозастосовної діяльності в Україні. Так, за КК 1927 р. верхня межа покарання у вигляді позбавлення волі досягала двадцяти п'яти років. В умовах тоталітаризму така міра покарання застосовувалась дуже широко. Але її застосування виявилось малоефективним, і зрештою держава відмовилась від неї. Повернення до практики застосування позбавлення волі на строк двадцять п'ять років не є науково обґрунтованим. Більше того, в період становлення незалежної України стратегічний курс розвитку нашого суспільства супроводжується поширенням гуманізації всіх сфер життєдіяльності. Поновлення такого суворого покарання не відповідає цій тенденції, стверджувати, що кардинальне посилення кримінально-правової репресії об'єктивно обумовлене, немає жодних підстав. Очевидно, в даному випадку каральна мотивація держави базується на

інших засадах, позаяк такі принципи призначення покарання не можна характеризувати як об'єктивно обумовлені й основоположні ідеї.

З іншого боку, С. А. Велієв принципи призначення покарання поділяє на дві групи: 1) принципи, що закріплені в кримінальному законі (законності, справедливості, гуманізму, відповідальності за вину); 2) принципи, що не закріплені в кримінальному законі (індивідуалізація покарання).

Зауважимо, що всі перелічені автором принципи призначення покарання в прямій постановці не набули законодавчого закріплення. Але її змістовна сутність впливає безпосередньо з норм закону про кримінальну відповідальність. При цьому саме принцип індивідуалізації покарання найбільш рельєфно відображається кримінально-правовими нормами, і в першу чергу тих із них, які регулюють процес призначення покарання. Зокрема в п. 3 ч. 1 ст. 65 КК підкреслюється, що суд призначає покарання, "враховуючи... особу винного та обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання". А ч. 2 ст. 65 КК визначає, що "особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне і достатнє для її виправлення і попередження нових злочинів". У цьому і проявляється безпосередній зв'язок між визначенням виду і розміру покарання й індивідуальними характеристиками особи, з урахуванням яких можливий ефективний карально-виправний вплив на засудженого.

Немає єдності думок і щодо видів принципів призначення покарання. Так, Я. М. Брайнін до принципів призначення покарання зараховує принципи законності, гуманізму, демократизму, правосвідомості й індивідуалізації покарання [5, 125]. Л. Л. Кругліков принципи призначення покарання поділяє на загальноправові (законності, гуманізму, демократизму) і галузеві (індивідуалізації покарання, цільового устремління й економії заходів відповідальності) [6, 36].

П. П. Осипов вважає невинуватим розглядати як принципи призначення покарання законність та індивідуалізацію покарання. На його думку, принцип законності характеризує всю систему призначення покарання, а принцип індивідуалізації покарання належить до загальних засад призначення покарань. Основоположними принципами призначення покарання він вважає принципи гуманізму і справедливості [7, 23].

М. І. Бажанов, визначаючи принципи призначення покарання як вихідні положення, виділяє такі їх види: а) законності покарання; б) визначеності покарання у вироку суду; в) обґрунтованості й обов'язковості мотивування покарання у вироку; г) гуманності покарання; д) індивідуалізації покарання; е) справедливості покарання. На нашу думку, такий перелік принципів призначення покарання найбільш прийнятний.

Вищевикладене дає можливість зробити висновок про те, що до принципів призначення покарання належать як загальні (галузеві) принципи кримінального права (законності, справедливості, гуманізму тощо), так і спеціальні принципи призначення покарання (індивідуалізації, диференціації, економії заходів кримінально-правового примусу).

Принцип законності призначення покарання. У теорії кримінального права цей принцип має таку формулу: немає злочину – немає покарання без вказівки на те в законі (nullum crimen, nulla poena sine lege).

У Конституції України принцип законності щодо призначення покарання відображено в п. 22 ст. 92, де зазначається, що "засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями та відповідальність за них" визначаються виключно законами України. Це положення Конституції набуло подальшого розвитку та уточнення в ч. 2 і 3 ст. 3 КК: злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом. За цим принципом сформульовано й положення ч. 4 ст. 3 КК, де зазначено, що застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

Реалізація цього принципу в діяльності суду під час призначення покарання передбачає такі: 1) покарання винної особи у вчиненні злочину призначається тільки того виду і в тих межах, що передбачаються відповідними нормами КК; 2) покарання призначається виключно за вироком суду на підставі та в порядку, передбачених КК; 3) система та види покарань, які можуть бути призначені судом, мають бути визначені у КК.

Отже, цей принцип зобов'язує суд суворо дотримуватися норм закону про кримінальну відповідальність у разі притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення їй покарання. Це означає, що покарання застосовується до осіб, винних у вчиненні злочину, лише за вироком суду. Система та види додаткових покарань є вичерпними.

Принцип законності призначення покарання передбачає необхідність суворого дотримання і вимог кримінально-процесуального законодавства України.

Ю. М. Грошевий слушно зазначає, що під законністю вироку слід розуміти дотримання кримінально-процесуальних законів під час розслідування, розгляду справи і постановлення вироку, а також правильне застосування кримінальних і інших законів при вирішенні питання про кваліфікацію злочинів, покарання злочинця і відшкодування завданої шкоди [8, 114].

Як бачимо, законність призначення покарання пов'язують з діяльністю не лише суду, але й органів досудового слідства. Таким чином, для призначення законного покарання всі органи кримінальної юстиції мають діяти виключно на підставі закону, і вирок, як результат спільної діяльності, має бути законним.

Принцип визначеності покарання в судовому вироку. Принцип визначеності покарання впливає із принципу законності покарання, який передбачає, що для призначення покарання стосовно особи, котра скоїла злочин, необхідно, щоб суд об'єктивно вивчив усі матеріали справи та після цього зробив висновок

стосовно характеру і ступеня суспільної небезпечності скоєного винною особою злочину. Визначеність покарання у вироку суду означає, що вид, розмір і строк покарання, що застосовується до винної особи, має бути визначено відповідно до вимог закону. Призначаючи додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або провадити певну діяльність, суд має чітко назвати у вироку ті конкретні посади, права обіймати які позбавляється засуджений, або конкретний вид діяльності, права на яку він позбавляється.

Пленум Верховного суду України в постанові від 24 жовтня 2003 р. № 7 “Про практику призначення судами кримінального покарання” спеціально звертає увагу судів на те, що, вирішуючи питання про застосування конфіскації майна, суди повинні враховувати, що такий вид додаткового покарання призначається лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК, за тяжкі й особливо тяжкі корисливі злочини [9, 23]. У вироку має бути зазначено, конфіскується все майно чи його частина (в останньому випадку треба уточнити, яка саме частина, або перелічити відповідні предмети).

Принцип обґрунтованості покарання та обов’язковості його мотивування у вироку. Зі змісту цього принципу випливає, що застосування судом будь-якого покарання як засобу виправлення засудженого можливе лише тоді, коли це необхідно і доцільно. З обґрунтованістю покарання пов’язана обов’язковість його мотивації у вироку. Обов’язковість мотивування покарання впливає і зі структури санкції. Так, під час призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу суд зобов’язаний не лише послатися на ст. 54 КК, а й мотивувати своє рішення у вироку, а в резолютивній його частині викласти рішення про звернення з поданням до відповідних державних органів про позбавлення засудженого відповідного звання, рангу, чину або класу. Така вимога зазначена і в ч. 2 ст. 335 КПК.

Аналізуючи законність і обґрунтованість судових вироків М. С. Строгович зазначає, що законність і обґрунтованість – це дві необхідні й органічно пов’язані властивості вироку [10, 23]. Обґрунтованість призначення покарання означає, що суд повинен враховувати не лише обставини вчинення злочину і винність підсудного, а також ступінь суспільної небезпеки вчиненого, характеристики винної особи й обставини, що пом’якшують і обтяжують покарання. Обґрунтованість призначеного судом покарання міститься в мотивувальній частині вироку.

Принцип гуманізму призначення покарання. Зміст цього принципу розкривається насамперед у ч. 3 ст. 50 КК, де зазначено, що покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність. Він знаходить своє відображення також у випадках, коли суд, виходячи з обставин справи, не призначає додаткові покарання, які прямо не передбачені в санкції статті Особливої частини КК. Зміст цього принципу полягає і в тому, що держава при застосуванні до особи, яка вчинила злочин, міри покарання прагне повернути цю особу до суспільства.

Принцип гуманізму знаходить своє відображення і під час призначення покарання неповнолітнім. Відповідно до ч. 2 ст. 98 КК, до неповнолітніх не може бути застосовано додаткове покарання у вигляді конфіскації майна. Згідно зі ч. 1 ст. 103 КК у разі призначення покарання неповнолітньому суд, крім обставин, передбачених у ст. 65–67 КК, враховує умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку й інші особливості особи неповнолітнього.

Принцип гуманізму виражений і в ч. 2 ст. 69 КК, що надає суду право не призначати додаткове покарання, яке передбачене в санкції статті Особливої частини КК як обов’язкове.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що принцип гуманізму під час призначення додаткових покарань полягає у врахуванні позитивних властивостей особи підсудного, що може вплинути на пом’якшення призначеного йому додаткового покарання або його не призначення.

Принцип економії заходів кримінально-правового примусу тісно пов’язаний із принципом гуманізму та справедливості. Цей принцип знайшов своє відображення у ч. 2 ст. 65 КК, де передбачено, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та запобігання новим злочинам. Разом з тим аналіз судової практики призначення покарання свідчить про те, що суди не завжди застосовують його під час призначення додаткових покарань.

Принцип індивідуалізації покарання, на нашу думку, посідає особливе місце, оскільки саме призначення будь-якого виду додаткового покарання індивідуалізує застосування покарання в цілому. Індивідуалізація покарання як принцип його призначення закріплена в положеннях Загальної частини КК. Цей принцип покладений і в основу нормативного встановлення кримінальної відповідальності.

Деякі вчені вважають, що індивідуалізувати покарання означає обрати винному міру покарання з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпеки злочину, які визначаються взаємодією особи і середовища [11, 123].

На думку М. І. Бажанова, основна вимога принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності полягає в тому, щоб до винного, виходячи з конкретних обставин справи, було застосоване таке покарання, яке б забезпечило його виправлення. Науковець вважає, що, призначаючи покарання, треба розрізняти законодавчу і судову його індивідуалізацію. Під законодавчою індивідуалізацією автор розуміє існування самої системи покарань у КК.

Ми погоджуємося з думкою Бажанова про те, що основні вимоги принципу індивідуалізації полягають у тому, щоб до особи, виходячи з конкретних обставин справи, призначалося покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та запобігання новим злочинам, оскільки це безпосередня вимога

кримінального законодавства. Реалізація цього принципу означає, що додаткове покарання повинно мати виключно індивідуальний характер, тобто відповідати вимогам ч. 2 ст. 61 Конституції України. Цей принцип гарантує максимально ефективний вплив на кожного окремого правопорушника відповідно до характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого ним злочину.

Принцип справедливості призначення додаткового покарання. Треба зазначити, що принцип справедливості часто зараховують до узагальнюючих принципів кримінального права, які акумулюють у собі інші найважливіші його принципи [12, 65].

Зміст цього принципу полягає в тому, що міра додаткового покарання має пропорційно залежати від характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину й особи, що його вчинила. Іншими словами, цей принцип існує для того, щоб забезпечити відносну пропорційність, тобто розумну відповідність між вчиненим злочином і покаранням, що призначається. Слід зауважити, що цей принцип набуває реальної форми саме у правозастосовній діяльності суду. Так, з метою забезпечення адекватності покарання суд може призначити за тяжкий та особливо тяжкий злочин додаткове покарання у вигляді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, хоч статті Особливої частини КК і не передбачають цього виду покарання.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що принципи призначення покарань утворюють певну систему, перебуваючи у взаємозв'язку і взаємобумовленості.

Аналізуючи питання призначення покарання, Є. Ю. Полянський виділяє систему призначення покарання, під якою розуміє сукупність кримінально-правових норм, які регламентують питання призначення покарання, спеціальних правил, цілей, принципів та ідей, а також чинної судової практики [13, 48]. Такий погляд містить раціональне зерно, оскільки поняття системи призначення покарання включає і загальні засади, і спеціальні правила призначення покарання, і наявну судову практику. З іншого боку, саме система принципів призначення покарань у своїй єдності забезпечує найбільш ефективну реалізацію монопольного права держави на покарання.

Ми вже зазначали, що принципів призначення покарань може бути безліч, оскільки саме поняття принципів права використовується в найрізноманітніших контекстах і значеннях. Тому спроба запровадити всі відомі принципи призначення покарання одночасно не забезпечує ефективність правозастосовної діяльності. Доцільно визначити головні з них, котрі безпосередньо формують мотивацію на досягнення цілей покарання з урахуванням вимог сьогодення. Важливо враховувати й ту обставину, що в цій сфері необхідно забезпечити комплексне поєднання загальноправових і галузевих принципів. Їх поєднання може бути найбільш ефективним, якщо галузеві принципи, які мають прикладний характер, групуються за певними об'єднувальними ознаками, й у той же час окремі їх групи охоплюються конкретними загальноправовими принципами. На нашу думку, для успішного досягнення мети нашого дослідження розглянутих принципів доцільно виділити такі:

- 1) принцип верховенства права;
- 2) принцип гуманізму;
- 3) принцип справедливості.

Одним із найголовніших для правової держави є принцип верховенства права. Це базовий принцип, оскільки він визначає у правовій державі “умови життєдіяльності всього соціального організму, тобто створення, існування і функціонування державних органів і громадських організацій, соціальних спільностей, ставлення до них, а також взаємовідносини окремих громадян”. Пояснюється це тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи минуле нашої країни і сучасний стан у всіх сферах життєдіяльності, верховенство права є найбільш універсальним і значущим соціальним регулятором. З цього випливає, що забезпечення безумовного виконання положень і вимог принципу верховенства права – це обов'язкова передумова побудови правової держави, а значить і фундаментальне завдання всього суспільства в умовах становлення незалежності України. Ст. 8 Конституції України визначає, що “в Україні визнається і діє принцип верховенства права”. Конституція має найвищу юридичну силу.

Привертає увагу та обставина, що верховенство права – це не єдиний конституційний принцип, але текстуального закріплення безпосередньо в нормах Конституції набув тільки він. При цьому слід враховувати й ту особливість, що Конституція затвердила принцип верховенства права, а не верховенства закону. У цьому проявляється новий підхід до оцінки співвідношення права і закону не тільки в теоретичному плані, а й у практиці їх застосування. Виходячи з того, що принцип верховенства права базується на ідеях природного права, і враховуючи те, що Конституція України визначила людину найвищою соціальною цінністю, захист її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки є головним завданням кримінального права. Такий висновок підтверджується й тим, що в ч. 2 ст. 3 Конституції України категорично підкреслюється: “утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави”. Ці положення надзвичайно важливі для кримінального права, оскільки в такий спосіб Конституція визначила людину як основний об'єкт кримінально-правової охорони, що слід розглядати як складовий елемент конституційної стратегії на побудову правової держави. Звідси стрижневим напрямом боротьби зі злочинністю має бути боротьба за людину.

Наведені конституційні положення визначають, що весь процес застосування державою кримінальних покарань має бути орієнтованим як на захист суспільства від злочинних посягань, так і

збереження особи того, хто вчинив злочин, його вдосконалення і повернення в суспільство. Ось чому виправлення засуджених визнається головною метою покарання, і це повністю відповідає конституційним положенням. Реалізація конституційно визначених завдань кримінального законодавства забезпечується вказівкою головного закону нашої держави в ч. 2 ст. 8 на те, що “Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй”. Цим і забезпечується дієвість конституційних принципів, у тому числі принципу верховенства права. Щодо вдосконалення правил призначення покарань з урахуванням специфіки завдань нашого наукового дослідження вихідним є конституційне положення, сформульоване в ч. 1 ст. 61 Конституції, відповідно до якого “ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне і те саме правопорушення”.

Для забезпечення реалізації цього положення необхідно, перш за все, правила призначення додаткових покарань зробити відповідними до вимог принципу верховенства права.

За доктриною кримінального права України “злочинець зобов’язаний бути засудженим за вчинений злочин, ... в той же час він має право на те, щоб до нього була застосована саме та стаття КК, яка забороняє вчинене ним діяння; щоб покарання було призначено йому в межах санкції даної статті, враховані відповідні положення Загальної і Особливої частин КК” [15]. Для реалізації цього права важливе значення має ст. 57 Конституції України, відповідно до якої “кожному гарантується право знати свої права і обов’язки”.

Закони й інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов’язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

У даному разі йдеться про закони про кримінальну відповідальність, які були чинними на момент вчинення певною особою злочину, оскільки саме вони визначають злочинність і карність вчиненого нею діяння. Враховуючи важливість цих положень для забезпечення гарантій захисту прав громадян України, Конституція визначила чіткий порядок прийняття законів та їх оприлюднення для ознайомлення з їх змістом усіх громадян. Зокрема, ч. 5 ст. 94 Конституції передбачає, що “закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування”.

Таким чином, громадяни мають можливість ознайомитися зі змістом законів про кримінальну відповідальність, які визначають кримінально-правові заборони та міри кримінального покарання, що призначається за їх вчинення.

Розв’язанню зазначених проблем сприяє і такий галузевий принцип призначення покарань, як визначеність покарання в судовому вирокі. Цей принцип відповідає вимогам принципу верховенства права, він має законодавче закріплення (ст. 324, 335–335 КПК), а його сутність полягає в тому, що, призначаючи особі покарання, суд у вирокі точно визначає як вид, так і строк чи розмір кримінального покарання. При цьому відповідно до ст. 334 КПК в обвинувальному вирокі суду обов’язково наводиться мотивування, яке обґрунтовує факт вчинення злочину та його кваліфікацію, а також мотивування обраної конкретної міри кримінального покарання.

Це важливо у зв’язку з тим, що відповідно до ч. 2 ст. 65 КК “особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів”. Крім того, суд може призначити більш м’яке покарання, ніж передбачене законом, більш суворе остаточне покарання за сукупністю злочинів чи сукупністю вироків, мотивувати необхідно також застосування пом’якшуючих чи обтяжуючих обставин тощо. Необхідність мотивування конкретної міри покарання обумовлюється й тим, що санкції КК України передбачають тільки відносно визначені або альтернативні покарання.

Висновки. Отже, у вирокі суду поєднується дія галузевих принципів визначеності покарання в судовому вирокі й обґрунтованості покарання та обов’язковості його мотивування, що дає можливість засудженому отримати досить адекватну інформацію про каральну мотивацію держави в даному випадку. Проте це не повною мірою відповідає потребам засуджених, а в окремих випадках вони не мають можливості за наявною інформацією оцінити законність призначення кримінальних покарань.

Таким чином, проведений аналіз принципів призначення покарання дає змогу дійти певних висновків.

1. Принципи призначення покарання – це самостійні категорії кримінального права, які суттєво впливають на правильне призначення покарання;

2. У науці немає єдності щодо видів принципів призначення покарання. Можна виділити такі основні види: а) принцип законності призначення покарання; б) принцип визначеності покарання в судовому вирокі; в) принцип обґрунтованості покарання й обов’язковості його мотивування у вирокі; г) принцип гуманізму призначення покарання; е) принцип економії заходів кримінально-правового примусу; і) принцип індивідуалізації покарання тощо.

3. Для забезпечення ефективності запровадження принципів призначення покарання у діяльності судів доцільно визначити такі основні види: принцип верховенства права; принцип гуманізму; принцип справедливості.

Література

1. Кригер Г. А. Наказание и его применение / Кригер Г. А. – М. : Юридическая литература, 1962. – 71 с.
2. Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву / Бажанов М. И. – К. : Вища школа, 1980. – 216 с.
3. Велиев С. А. Принципы назначения наказания / Велиев С. А. – СПб. : Юридический центр-пресс, 2004. – 388 с.
4. Скрябин М. А. Общие начала назначения наказания и их применение к несовершеннолетним / Скрябин М. А. – Казань, 1988. – 152 с.
5. Брайнин Я. М. Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве / Брайнин Я. М. – М., 1963. – 275 с.
6. Кругликов Л. Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, А. В. Васильевский. – СПб. : Юридический Центр-пресс, 2002. – 277 с.
7. Осипов П. П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций / Осипов П. П. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 135 с.
8. Грошевой Ю. М. Правовые свойства приговора – акта социалистического правосудия : учеб. пособие / Грошевой Ю. М. – Х. : Харьк. юрид. ин-т, 1978. – 60 с.
9. Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України (1997–2007). – Х. : Вапнярчук Н. М., 2007. – 680 с.
10. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / Строгович М. С. – М. : Наука, 1970. – Т. 2. – 516 с.
11. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник для студентів юрид. вузів і фак.] / Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Банківський В. В. [та ін.] ; [за ред. П. С. Матишевського та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 512 с.
12. Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 кримінальне право і кримінологія; кримінальне виконавче право / Полянський Є. Ю. – Одеса, 2007. – 20 с.
13. Колодій А. М. Принципи права України / Колодій А. М. – К., 1998. – С. 124.